

Feminisering och statusdegradering

- en studie av den förändrade skollärarollen

Frida Bülow
Emilia Nilsson

Abstract

Det finns ett strukturellt förtryck och ett systematiskt underordnande av kvinnor i samhället. Den svenska arbetsmarknaden är segregerad; positioner, yrken och sektorer är könsmärkta, och beroende på märkning erhåller de olika hög status. Denna märkning är föränderlig och när segregeringsmönster förändras, förändras positioners könsmärkning.

Skolledaryrket har genomgått en lång och trög förändringsprocess av könsmärkning och är nu kvinnodominerat, vilket följts av diskussioner om skolledaryrkets sänkta status.

Genom litteraturstudier rekonstruerar vi konstruktioner av manligt och kvinnligt och genom diskursanalys belägger vi att en feminisering av skolledaryrket ägt rum. Genom feministisk teori om genussystemet förklarar vi hur isärhållandet av könen, samt kvinnans underordning mannen, skapar en intim förbindelse mellan fenomenen statusdegradering och feminisering.

Nyckelord: feminisering, statusdegradering, skolledare, könsmärkning, genussystem.

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte och Frågeställning.....	1
1.2	Teori.....	2
1.2.1	En feministisk verklighetsuppfattning.....	2
1.2.2	Föreställningar och den sociala praktiken.....	2
1.2.3	Hirdmans genussystem.....	3
1.3	Metod.....	4
1.3.1	Diskursanalys som metod.....	4
1.3.2	Litteraturstudier.....	4
1.3.3	Intervjuer.....	5
1.4	Material och källkritik.....	5
1.5	Avgränsningar.....	6
1.6	Disposition.....	6
2	Begreppsdiskussion	7
2.1	Genus.....	7
2.2	Skolledare.....	7
2.3	Status.....	7
2.4	Feminisering.....	8
2.5	Om diskurser och makt.....	8
3	Bakgrund	9
3.1	Den förändrade skolan och skolledaren.....	9
3.1.1	Skolans decentralisering – från byråkrati till flexibilitet.....	9
3.1.2	Den kvinnliga skolledaren.....	10
3.2	Statusdegradering.....	11
4	Konstruktioner av manligt och kvinnligt	13
4.1	Manligt och kvinnligt.....	13
4.1.1	Den enfaldiga kvinnan.....	13
4.1.2	Den känsliga, den relationsorienterade och den ömma modern.....	14
4.2	Från manligt till kvinnligt – feminisering och avmaskulinisering.....	16
5	Skolledaren – från maskulint till feminint	18

5.1	Med fem olika glasögon.....	18
5.1.1	Fysisk miljö i fokus	19
5.1.2	Teknikens under	20
5.1.3	Förnuft och känsla.....	21
5.1.4	Relationer	23
5.1.5	Barn – i mitten eller marginalen.....	24
6	Feminisering och statusdegradering – en avslutande diskussion.....	26
6.1	Ekvivalenta uttryck: Feminisering och statusdegradering	26
6.2	Avslutning	27
	Referenser.....	28

1 Inledning

Vet du om någon mänsklig verksamhet, som inte visar, att det manliga släktet i alla avseenden är överlägset kvinnokönet? [...] Du har rätt: Det ena könet överträffas snart i allt av det andra. (Platon, citerad i Eduards *et al.* 1983. s. 13).

Med citatet ovan vill vi peka på uppfattningen om kvinnan som odugligare och lägre stående än mannen. Platons dialog är ett utmärkt exempel på hur kvinnor underordnas män. Det är en yttring av konstruktionen av kvinnan och kvinnligt, en konstruktion som ständigt sätter mannen i överläge och kvinnan i underläge.

Vi kan reducera dessa yttranden till ord utan betydelse och säga att ”Platon är barn av sin tid”, ”det där var så länge sedan”, eller ”men kvinnor är ju inte alls sämre än män, jag känner många duktiga kvinnor”. Vi kan säga, ”Jo visst är vi olika, men vad härligt det är!” Gör vi det är ovilliga att förstå att det finns ett systematiskt underordnande av kvinnor. Vi kan istället välja att upptäcka och utforska underordningen. Varje gång någon säger ”du kastar som en tjej”, eller ”du kör som en kärring”, förstärks kvinnors ställning som mindre värda i samhället. Varje gång en kvinna får stå tillbaka och se på när hennes manliga kollega befordras, varje gång en kvinna öppnar sitt lönekuvert och upptäcker att hon, återigen, fått mindre i lön än sin son och sin man, bekräftas och befästs kvinnors underordning männen.

Sverige brukar ligga högt, om inte högst, på listan över jämställdhet i världen. Den svenska arbetsmarknaden är dock mycket könssegregerad, lika mycket som andra industriländers (Lindvert, 1997. s. 178). Positioner, yrken och hela sektorer är könsmärkta; de kopplas samman med ett visst kön. Dessa positioner, yrken och sektorer med olika könsmärkning erhåller olika hög status och lön. När segregeringsmönster förändras så förändras också positioners könsmärkning, och positioner byter kön (Wahl, 2001. s. 147).

Skolan är en organisation som har gått igenom denna långa och tröga könsbytesprocess och håller nu på att bli en kvinnoorganisation, vilket följts av diskussioner om lärar- och skolläraryrkets sänkta status. Kvinnodominans är synonymt med maktlöshet och låg lön.

1.1 Syfte och Frågeställning

Syftet med föreliggande uppsats är att rekonstruera 1960-talets, respektive 2000-talets diskurs om skollärdaren, och genom en jämförelse avtäckas könsmärkningen och belysa att en feminisering/avmaskulinisering ägt rum; det är inte bara fler kvinnor i organisationen, utan organisationen själv har fått en feminin form. Genom feministisk teori vill vi sätta detta i samband med yrkets sänkta status och

lön. När det gäller generaliseringar är vi inte tveksamma. Det finns ett strukturellt förtryck och en systematisk underordning av kvinnor i samhället. Vi anser att vi utifrån vår studie kan göra en generalisering om hur feminisering/avmaskulinisering ger en degradering av status och lön.

Den övergripande fråga som vi genom denna studie vill besvara eller i alla fall i möjligaste mån bidra med kunskap till är: Varför sjunker ett yrkes status när det blir kvinnodominerat? För att göra denna fråga mer konkret och fattbar har vi valt att fokusera på skolledaren och vår frågeställning blir:

- Varför har skolledarens status sjunkit sedan yrket bytt könsmärkning?

För att besvara denna fråga ställer vi två frågor till vårt material:

- Hur ser konstruktionen av manligt och kvinnligt ut idag?
- Hur har diskursen om skolledaren förändrats från 1966 till 2003?

1.2 Teori

1.2.1 En feministisk verklighetsuppfattning

Vi tar vår utgångspunkt i socialkonstruktivismen och betraktar därmed verkligheten som en språklig och social konstruktion; Varje gång vi ser på världen skapar vi den, varje gång vi talar om verkligheten skapar vi den (Bjereld et al. 2002. s. 59). Denna tankeriktning rymmer väl med ett feministiskt perspektiv som vill problematisera konstruktionen av kön samt förhållandet mellan könen.

Medan skeptiker menar att man med ett feministiskt perspektiv tar på sig skygglappar, hävdar vi motsatsen: Att se saker ur ett feministiskt perspektiv är att ta av sig skygglapparna. Det finns åtskilliga feministiska perspektiv, och inom dessa en mängd teorier. Forskare i allmänhet problematiserar inte förhållandet och maktrelationerna mellan könen. Detta menar Hirdman är vad som skiljer en "vanlig" forskare från en feministisk. Det som står framför, och är grundläggande för, alla andra frågor är frågan om varför kvinnor generellt är underlägsna män (Hirdman, 1988. s. 113).

1.2.2 Föreställningar och den sociala praktiken

Vår förförståelse av problemet med att män som grupp har högre lön än kvinnor som grupp grundar sig, genom ett feministiskt perspektiv, på idén om mäns överordning och kvinnors underordning. Samhället bygger på föreställningen om

att män är det överordnade könet. Denna föreställning avspeglas i organiserandet av institutioner och sociala praktiker, och detta sker på ett sätt som gör att föreställningen om mäns högre värde blir en sanning (Wahl, 2001. s. 138). Accepteras föreställningen om mäns överordning kommer män att tillskrivas ett högre värde än kvinnor. Detta innebär också att män tilldelas mer resurser av olika slag, vilket i sin tur medför att män verkligen förefaller svara överordnade kvinnor. På detta sätt återskapar föreställningen den sociala praktiken och den sociala praktiken återskapar föreställningen (*Ibid.*).

1.2.3 Hirdmans genussystem

Yvonne Hirdman, professor i historia och verksam vid Stockholms universitet, har utvecklat en teori om *genussystemet*. Hirdmans genussystem ska förstås som ordningsstruktur av kön, en dynamisk struktur, ett nätverk av processer, föreställningar, fenomen och förväntningar, som tillsammans skapar mönster-effekter och regelbundenheter. Uppdelningen av människor i olika genus är den mest grundläggande uppdelningen; ordningsstrukturen av kön är den ordning som är grundläggande för andra ordningar, exempelvis sociala ordningar (Hirdman, 1988. s. 51).

Genussystemet har *två bärande principer*. Den första principen är *isärhållandet*, den andra är *hierarkin*. Enligt den första principen hålls manligt och kvinnligt isär; manligt och kvinnligt bör inte blandas. Enligt den andra principen är mannen norm, han är överordnad kvinnan i hierarkin (Hirdman, 1988. s. 51-52).

Grundformeln för isärhållandet är att en kvinna inte är en man. "Kvinna" kan förstås genom tankefiguren *man – icke man*. Om mannen är *A* är kvinnan *icke A*. Detta kan observeras i språket; att vara man är att vara människa, att vara kvinna är att vara kvinna.¹ Utifrån grundformeln *A – icke A* kan man skapa två andra formler för kvinnan; hon kan ses som *a* eller som *B*. *a* är en ofullkomlig man, en ofullgånge människa. Det rör sig här om en gradskillnad snarare än en artskillnad. Detta var en vanlig syn under antiken och höll i sig i århundraden, och den är fortfarande levande i dagens samhälle, exempelvis inom sporten. *B* är motsatsen till *A*; den artskilda, den väsensskilda. Detta motsatsförhållande har sett olika ut genom tiderna, men gemensamt för dessa idéer är betoningen av det totalt åtskiljande (Hirdman, 2001. s. 27-36; Hirdman, 1998. s. 9-11).

Överallt finns isärhållandets lag, och sysslor, platser, och egenskaper struktureras av denna. Isärhållandet kan iakttagas i könsmärkningen på arbetsmarknaden, i arbetsdelningen, och i föreställningar om vad som är kvinnligt respektive manligt (Hirdman, 1988. s. 52).

Det är genom isärhållandet som den manliga normen legitimeras. Mannen är norm, mannen är människan, kvinnan är könet. Att mannen är norm, och

---

¹ "Man" betyder jag, vi, en, någon, person, individ, människa. Eng: Man = människa. "Kvinna" relateras bara till ålder och män.

överlägsen kvinnan i hierarki kan bland annat observeras i överenskommelser om vad som är viktigt, och vad som inte är viktigt (Hirdman, 2001. s. 33-34).

1.3 Metod

1.3.1 Diskursanalys som metod

Den metod vi använder oss av för att visa på hur diskursen om skolledaren har förändrats, från att ha ett manligt innehåll till att ha ett kvinnligt innehåll, är en enklare diskursanalys. Med ”enklare” vill vi markera att vi inte gör anspråk på att göra en diskursanalys i strikt mening. Vi har inte mycket tid till genomförande av analysen, vilket anges som en förutsättning för ett gott genomförande av diskursanalys, särskilt då det rör sig om en analys med ambition att påvisa en diskursiv förändring (Bergström & Boréus, 2000. s. 266). Fortsättningsvis kallar vi dock vår analys för diskursanalys.

Vi har valt att arbeta med diskursanalys då denna analysform inte är intresserad av aktörer utan av vilka tvingande normer som diskursen skapar (Bergström & Boréus, 2000. s. 236). Diskursanalys blir också intressant för oss då denna form av textanalys kan användas bland annat för att kartlägga konstruktioner av identitet. Trots att vi använder diskursanalysen som metod och inte som teori anser vi att det är en god anledning för oss att välja just diskursanalys som metod då språket anses betydelsefullt, vilket verkar i samklang med vår socialkonstruktivistiska grundsyn och vårt feministiska perspektiv.

1.3.2 Litteraturstudier

Eftersom diskursanalys i litteraturen beskrivs generellt och sällan ingående och detaljerat finns inga färdiga mallar (Bergström & Boréus, 2000. s. 238). Det är inte så enkelt som att köpa verktygslådan, öppna den och sätta igång. Därför har vi konstruerat en egen verktygslåda, vilken består i kategoriserande av manligt och kvinnligt. Vi har konstruerat kategorier för vad som är att beteckna som kvinnligt respektive manligt genom att konsultera den samlade litteraturen i ämnet ”kvinnligt och manligt”. Frågan vi ställer till materialet är ”Hur ser 1960-talets, respektive 2000-talets diskurs om skolledaren ut” Detta för att kunna påvisa att det skett en feminisering. Det vi kommer att leta efter när vi gör diskursanalysen är indikatorer på att yrket feminiserats.

1.3.3 Intervjuer

För att öka vår inblick i organisationen och vår förståelse för yrket genomförde vi intervjuer med två skolledare i Lund. Elisabeth Almér är rektor på Vårfruskolan för årskurs fsk-5. Lena Skuja är rektor på Svaneskolan, årskurs 6-9. Intervjuerna har inte spelats in på band utan vi har själva under samtalet fört anteckningar, därför kommer intervjupersonerna inte att citeras. Valet av dessa intervjupersoner gör inget anspråk på att vara representativt; Dessa personer representera inte hela kategorin skolledare. Detta uppfattar vi dock inte som ett problem eftersom att intervjuerna endast ska komplettera vår analys och inte själva vara grunden för slutsatsdragning och vidare generaliseringar.

1.4 Material och källkritik

Diskursanalysen är gjord med "Skolledaren", som ges ut av Sveriges Skolledarförbund, som material. Vi ville analysera Skolledaren när rektorsrollen var typiskt manlig, och vår förståelse var att femtio- eller sextiotalet skulle vara en bra tid för analys av skolledaryrket som ett manligt yrke. Det första numret av skolledaren gavs ut 1966. Med anledning av detta valdes åren 1966 och 1967 ut för analys. År 2001 översteg antalet kvinnliga rektorer² 60 procent, vilket definierar yrket som kvinnodominerat. Mot bakgrund av detta valdes tidningarna från åren 2002 och 2003 ut för analys.

För att begränsa vårt analysmaterial till tidsmässigt rimlig kvantitet valde vi att läsa två tidningar från varje år, det första och det sista numret. Övriga nummer är inte direkt underlag för analysen, men lästes översiktligt och har således påverkat vår förståelse och vårt helhetsintryck av diskursen.

För att få hjälp att hitta litteratur som kunde ge oss en bred bild av vad som kan ses som kvinnligt respektive manligt kontaktade vi Miia Torikka som arbetar som informatör på Centrum för genusvetenskap i Lund. Hon hjälpte oss att orientera oss i litteraturen som på olika sätt, och i olika syften, beskriver manligt och kvinnligt. Vi vill förutom att använda feministiska beskrivningar av andras kvinnosyn, även använda en primärkälla; någon som själv, med egna ord, presenterar sin syn på kvinnor och män, kvinnligt och manligt. Därför valdes John Grays "Män är från mars kvinnor är från Venus". Boken har haft, och har fortfarande, stort inflytande i diskussionen om kön, och påverkar många människors sätt att betrakta manligt och kvinnligt.

På det viset som Skolledaren används i vår analys är den en primärkälla. Samma sak gäller för Grays verk. Sekundärkällorna, den litteratur som beskriver kvinnligt och manligt, kan samtliga anklagas för vara vinklade och tillrättalagda.

---

² Studierektorsyrket blev redan 1998 kvinnodominerat (Söderberg Forslund, 2002. s. 44).

Eftersom att litteraturen i stor utsträckning skrivits av feministiska författare kan de anklagas för att vara partiska; författarna kan ha tagit stycken ur sin kontext, och de kan ha förvanskat eller feltolkat fakta. Vi anser att forskarens objektivitet är omöjlig; alla är vi partiska, alla har vi grundläggande inställningar som ger oss speciella linser vilka vi betraktar världen genom. Därför anser vi att det bästa man kan göra är att redovisa sin ståndpunkt, såsom vi själva gör, och så som de författare vi valt att använda oss av, gör.

1.5 Avgränsningar

Det hade möjligen varit givande att göra en komparativ studie av skolledaren i flera länder, med sänkt status som beroende variabel och andel kvinnor som oberoende variabel. Det rymms inte inom denna uppsats ramar att göra en sådan studie. Det kan också nämnas att vi inte har detta variabeltänkande, visserligen tänker vi till viss del i termer av orsak och verkan, men snarare tänker vi i samband och inte i absoluta kausalitetskedjor. Vi har avgränsat oss till Sverige och diskursen om den svenska skolledaren. Med anledning av det ringa tids- och platsmässiga omfång som uppsatsen omfattar har vi avgränsat oss till endast ett yrke, skolledaryrket. Ett alternativ hade annars varit att göra en jämförande studie mellan flera sektorer i Sverige med en liknande utveckling i status.

1.6 Disposition

I detta kapitel har teoretiska och metodologiska utgångspunkter redovisats. Uppsatsens andra kapitel diskuterar teoretiska definitioner av relevanta begrepp samt hur dessa kan operationaliseras. Det tredje kapitlet behandlar skolans och skolledarens bakgrund. Här redogörs för skolans omorganisering och skolledarens förändrade situation och status. Uppsatsens fjärde kapitel är den första delen i vår analys. Här rekonstruerar vi konstruktioner av manligt och kvinnligt med fokus på dagens hegemoniska konstruktion, den känsliga, relationsinriktade och ömma modern. I kapitel fem belyser vi genom diskursanalys av Skolledaren att en feminisering, i enlighet med resultaten från föregående kapitel, av skolledarrollen ägt rum. I det sjätte och sista kapitlet kopplas resultaten från tidigare kapitel ihop till en helhet.

2 Begreppsdiskussion

2.1 Genus

Hirdman menar att det när begreppet *gender* ska översättas uppstår ett begreppsligt tomrum. En ganska klumpig översättning har då blivit "socialt kön". Genom användandet av genus undviks den implicita tudelning som begreppet "socialt kön" inrymmer. Det sociala är inte ett plagg som man trär på det biologiska könet (Hirdman, 2004. s. 116). Genus är något mer än summan av delarna "kön" och "roll", eller "socialt" och "kön". Hirdman menar att ordet genus skall ses som ett verktyg för att komma ifrån den olyckliga uppspaltningen av kön – det biologiska, och roll – det sociala (Hirdman, 2001. s. 14).

2.2 Skolledare

Sten-Sture Olofsson menar att begreppet skolledare kan vara besvärligt. Tidigare inkluderade benämningen skolledare både funktionen rektor och funktionen studierektor, från 1989 inkluderas också funktionen biträdande rektor. När skolorganisationen decentraliserades i början av 1990-talet rådde initialt förvirring om vad chefen skulle benämnas. Alternativa titlar som bland annat platschef och enhetschef skapades. Regeringen fastslog 1993 att chefen för en skolenhet ska benämnas rektor. (Olofsson, 1998. s. 20). Med anledning av att en skolledare inte nödvändigtvis är en rektor medan en rektor med nödvändighet är en skolledare väljer vi beteckningen skolledare. I litteraturen är detta den beteckning som används mest frekvent.

2.3 Status

Definitionen av status varierar i litteraturen. Vi definierar begreppet som en benämning på en individs ställning i samhället. Status kan vara sammankopplat med en viss samhällelig position.

Hur mäter vi status? Att mäta status genom att mäta lön vore att skapa ett alltför stort glapp mellan teoretisk definition och operationalisering. Vi anser att

graden av maktinflytande tillsammans med lörens storlek kan vara en fungerande operationalisering av vår teoretiska definition av status.

2.4 Feminisering

Somliga avser med begreppet feminisering endast den process som ökar antalet kvinnor i en organisation. Vi vill lägga mer i begreppet. Med feminisering avser vi den process en organisation eller ett yrke genomgår då dels antalet kvinnor ökar, dels yrket självt ändrar karaktär och präglas av traditionellt kvinnliga värderingar, arbetssätt eller arbetsuppgifter. Anders Ottosson har skapat begreppet *avmaskulinisering* som kan användas för att komplettera feminiseringsbegreppet (Ottosson, 2004. s. 82). Begreppet avser den process som tar ifrån ett yrke dess manliga karaktär, dess manliga attribut. Begreppen feminisering och avmaskulinisering diskuteras vidare i kapitel 4.

2.5 Om diskurser och makt

Faircloughs diskursbegrepp har tre dimensioner; diskurs som text, diskurs som diskursiv praktik och diskurs som social praktik (Bergström & Boréus, 2000. s. 224). Vi avgränsar vårt diskursbegrepp till de två första dimensionerna. Att innefatta även den tredje dimensionen, hela den sociala praktiken, är att göra definitionen allt för vid.

Foucault menar att skapandet av diskurser innebär att människor kontrolleras. Detta sker genom en mängd procedurer som av Foucault sammantaget kallas för *utestängningsmekanismer*. Enligt Foucaults maktdefinition är makt inget som utövas av ett subjekt eller mot ett subjekt. Makt utvecklas i *relationen* mellan människor, vilket medför begränsningar för vissa och möjligheter för andra (Bergström & Boréus, 2000. s. 225). Vi anser att Foucaults maktdefinition kan samstämma väl med feministisk teori. Genussystemet handlar om makt. Foucault fokuserar inte på aktörer utan på *subjektspositioner*. Subjektspositioner betyder att individer och organisationer ses inom ramar som skapas i diskursen. Olika subjektspositioner skapas beroende på vilka regler som utkristallieras i diskursen (Bergström & Boréus, 2000. s. 226). En diskurs om skolledaren säger något som gör anspråk på att vara sant för ämnet. Om den rådande skolledardiskursen säger att yrket är manligt reglerar den kvinnor och mäns möjligheter och begränsningar inom yrket. Vi anser även att den indirekt säger något om hur arbetet ska värderas.

3 Bakgrund

3.1 Den förändrade skolan och skolledaren

Skolans förvandling under 1900-talet är fullständig; inte mycket är sig likt från det ena sekelskiftet till det andra. Vi avgränsar oss till att peka på två viktiga förändringsprocesser. För det första har skolan under 1990-talet genomgått en *decentralisering* när skolan gått från att vara en organisation under statligt styre till en organisation med kommunalt huvudmannaskap. För det andra har en utvidgning av benämningen "rektor" gjorts så att den nu även innefattar exempelvis förskolan och de som tidigare kallades föreståndare.

3.1.1 Skolans decentralisering – från byråkrati till flexibilitet

Skolan har från 1970-talets slut fram tills idag förändrats från att vara statlig till att ha kommunalt huvudmannaskap. Jessica Lindvert beskriver förändringen som en övergång från central, regelorienterad och byråkratisk styrning till flexibel och målorienterad styrning (Lindvert, 2001. s 91).

Det kommunala huvudmannaskapet har, menar Lindvert, betytt att var kommun själv bestämmer hur skolan ska vara organiserad. Kommunen bestämmer hur många skolor som ska finnas, vilken personal som ska arbeta där, hur lokalerna ska utnyttjas osv. (Lindvert, 2001. s. 91).

De gamla stadiindelningarna har idag luckrats upp. Även befattningarna och indelningarna hos personalen ser annorlunda ut. Gamla beteckningar och ansvarsområden har bytts ut mot nya. På Svaneskolan i Lund finns exempelvis ingen biträdande rektor och ingen studierektor. Istället finns en rektor och en intendent. Intendenten, som ska avlasta och vara rektorn behjälplig, ska hålla i det "fysiska" som lokaler och administration, medan Rektorn ska ha hand om den pedagogiska biten, berättar Lena Skuja.

Forskare har frågat sig vilka konsekvenser olika organisationsstrukturer har för mäns och kvinnors utsikter och möjligheter i organisationer. Att organisationsstrukturer är könsmärkta och således att strukturer och villkor i organisationer är rättade efter mäns livssammanhang har många forskare visat (Wahl, 2001. s. 60). Byråkrati är ett maktmedel, ett medel för kontroll, och syftar till att konsolidera maktrelationer (Wahl, 2001. s. 73). En grundläggande uppfattning hos många feministiska organisationsteoretiker som intresserat sig för könsproblematik i hierarkier är just att den byråkratiska formen förtrycker kvinnor mer än andra

organisationsformer (Lindvert, 2001. s. 87). Dessa forskare framhåller ofta nätverksbaserade och decentraliserade organisationsformer som gynnsamma för kvinnor, eftersom dessa stärker förutsättningarna för att bryta organisationers mansdominans (Lindvert, 2001. s. 87-88). Lena Skuja menar att det sedan omorganiseringen från statligt till kommunalt huvudmannaskap skett en stor förändring. Det är ett mycket svårare yrke nu, menar Skuja, och beskriver att förändringen gått från ”regler” till ”ramar”. Idag jobbar man inom ramar, menar hon, men man kan också knuffa på ramarna. Hon håller med om att den nya plattare organisationsformen är positiv för kvinnor. Medan män finner trygghet i hierarkin, vågar kvinnor använda det nya utrymmet, de vågar knuffa på ramarna, menar hon.

3.1.2 Den kvinnliga skolledaren

Behörighetslagen som kom 1923 och gav kvinnor tillträde till rektorspositioner fick ingen genomslagskraft. Det var inte förrän på 1990-talet som antalet kvinnliga skolledare fick betydande omfattning. År 1990 var andelen kvinnor på skolledarpositionen i kommunala grundskolan 14 procent, fem år senare hade siffran stigit till 50 procent och 2001 var hela 60 procent av landets rektorer kvinnor³ (Söderberg Forslunds, 2002. s. 44). Det rör sig alltså om en anmärkningsvärd ökning. Även bland de biträdande rektorerna hade en liknande ökning skett. Söderberg Forslund menar att det från dessa siffror framgår att denna drastiska ökning under 1990-talet skedde i samband med decentraliseringen och kommunaliseringen av skolan (*Ibid.*).

Under rubriken ”ju fler desto sämre?” beskriver Söderberg Forslund hur det kort efter det att de kvinnliga skolledarna börjat öka i antal uppstod en debatt om den stundande kvinnodominansens konsekvenser. Antalet kvinnor sammankopplas med problem. Kvinnligt skolledarskap sammankopplas med hot om allmän feminisering av skolan, negativ löneutveckling och sänkt yrkesstatus. Några år av relativt jämn könsfördelning satte igång en debatt som flera århundraden av mansdominans aldrig någonsin gjorde, konstaterar Söderberg Forslund (*Ibid.*).

Att antalet kvinnliga skolledare ökade så kraftigt berodde inte bara på decentraliseringen utan även på skolledarkategorin utvidgades till att innefatta dem som tidigare betecknades som föreståndare inom förskolan och fritidshem. Mötet mellan barnomsorgens och skolans personal var inte ett konfliktfritt möte. De nya rektorerna med bakgrund från barnomsorgen placerades några tusenlappar under den lägsta rektorslönen. I Anna Spånts undersökning ”Den kommunala lönesättningen av skolledare” från 1995 framgår att de flesta kommuner inte haft befattningens innehåll som utgångspunkt för lönesättning. Skolledare med bakgrund inom förskola och fritidshem erhöll ansenligt lägre löner än sina kollegor

---

³ Om det finns mer än 60 procent kvinnor anses positionen/yrket/sectorn som kvinnodominerad (Söderberg Forslund, 2002. s. 44).

med skolbakgrund (Söderberg Forslund, 2002. s. 47). Samma utveckling som länge funnits inom läraryrket, att andelen kvinnor ökar ju lägre barnens åldrar är, börjar man nu kunna skönja även inom skolledaryrket. De kvinnliga rektorerna har en större koncentration vid låg- och mellanstadieskolor (Söderberg Forslund, 2002. s. 49).

Söderberg Forslund menar att den stora andelen kvinnor i skolledaryrket kan tolkas på olika sätt. Att det skett en attitydförändring och inställningen till kvinnor som skolledare är allmänt positiv är en möjlig tolkning. En annan är att kvinnor idag inte räds rollen som skolledare (*Ibid.*). En, enligt oss, rimlig tolkning är att kvinnliga skolledare nu ges utrymme därför att allt färre män söker sig till yrket. Här kan integreringen av barnomsorg och skola spelat stor roll. Undervisning av små barn har aldrig lockat till sig män, menar Söderberg Forslund (*Ibid.*).

3.2 Statusdegradering

Under en stor del av 1900-talet var rektorsämbetet ett ärofullt ämbete som tilldelades redan prestigefulla personer (Ullman, 1997. s. 253). Sinnebilderna av rektorn är förmodligen den bistra och stränga äldre mannen som med auktoritet styrde skolan, såväl personal och föräldrar som elever. Det negs och sades ”Ni”. Hans Persson skriver i en ledare i *Skolledaren* om en tid⁴ då rektorsjobbet såg helt annorlunda ut mot idag:

Regler styrde i minsta detalj och det gällde att hålla ordning på dem. Tjänstefel skulle undvikas. Rektorerna skulle inte ”ställa till det” på sina skolor. Man administrerade sin skola - lugnt och fint - och lärarna skötte undervisningen. Den som var rektor vid läroverket låg på tio i topp i stadens statusliga. Pengar rekvirerades från länsskolnämnderna, personalkontoret räknade anställningsdagar och avgjorde vem som fick lärarjobbet och lönerna förhandlades fram i huvudstaden. (*Skolledaren*, 2002:12. s. 2).

Annika Ullman menar att man till rektorsbegreppets symboliska värden också måste räkna dess historiska genus: maskulinum. Rektorn har under en lång tid konstruerats som ”han”. En rektor var en man, och en rektorska var inte en kvinnlig rektor, utan en rektors fru (Ullman, 1997. s. 265). Sammantaget konstaterar Ullman att mannen och manligheten utövat ett dominerande inflytande över rektorstitelns långa historia (Ullman, 1997. s. 266-270).

Skuja och Almér menar båda två att visst borde lönen vara högre med tanke på det ansvar som medföljer yrket, men det verkar inte vara så centralt för någon av dem. Almér håller med om att statusen borde vara högre, och hon tror själv att statusen sjunkit de senaste åren. När individuell lönesättning infördes talades det om att det skulle vara ett respektfullt avstånd mellan rektorns och lärarnas löner. Skuja påpekar att detta avstånd inte finns. Men båda betonar att de inte vill ha

---

⁴ Av artikeln framgår inte exakt vilken tid som avses.

respekt och status genom sin titel utan för den de är och det de gör. Skuja menar dock att om man tittar på lönen, är man inte värdesatt. Rektorer jobbar mer än de borde, och har större ansvar än vad de borde. Rektor ska ha ansvar för personalgrupper om 20 till 25 stycken, men ingen rektor har färre än 30, menar Skuja.

Att allt fler kvinnor nu blir skolledare är en fråga om makt. Att ledarskapet inom skolan och offentlig verksamhet i stort håller på att, eller redan har, bytt könsmärkning hänger ihop med att ledaren idag har mindre makt. Den verkliga makten har flyttats från verksamheten till politisk nivå, och ligger inte inom chefens/skolledarens räckvidd. Att arbetsmarknaden är uppdelad mellan män och kvinnor och att kvinnors områden har lägre status och lön är ett allmänt känt faktum, menar Söderberg Forslund, och menar vidare att genus är starkt kopplat till makt och att det kanske till och med är så att där kvinnor går in, går makten ut. När makten försvinner ges kvinnor tillträde (Söderberg Forslund, 2002. s. 57-58).

När kvinnor idag börjar som skolledare tillträder de en befattning som förlorat sin forna givna auktoritet och höga position i samhället (Söderberg Forslund, 2002. s. 61).

4 Konstruktioner av manligt och kvinnligt

4.1 Manligt och kvinnligt

Konstruktionen av kvinnan som underordnad mannen är uråldrig.⁵ Underordning är inte ett stängt, utan ett rörligt begrepp, som haft olika ansikten under historien. Hirdman menar att underordning bör förstås som ett samlingsnamn för många mänskliga praktiker och att det är ett mönster som ibland är tydligt och skarpt och ibland suddigt. Valt är att genus byggs upp genom skapandet dikotomier; manligt och kvinnligt hålls isär och blir varandras motsatser (Hirdman, 1998. s. 7-8).

4.1.1 Den enfaldiga kvinnan

Det har alltid funnits idéer om, och beskrivningar av, vad som är kvinnligt och manligt. Medan *värme, liv, himmel, höger, torrhet, aktivitet*, och *ljus* är kvalitéer som tillskrivits det manliga och mannen har det kvinnliga könet kopplats till de mindre attraktiva *kyla, död, jord, vänster, fuktighet, passivitet* och *mörker* (Bergenheim, 1997. s. 15). Filosofer och religiösa ledare som Platon, Aristoteles, Tomas av Aquino och Martin Luther – alla inflytelserika tänkare i historien som på många sätt lagt grunden för dagens idéer och tänkande och som fortfarande studeras (och hedras) inom vetenskapen – har alla framfört en syn på kvinnan som underlägsen mannen där det kvinnliga könet har, som ovan beskrivits, kopplats till det passiva, det orena och mörka.

Det faktum att Hon är skapad av köttet och Han av anden är viktigt att förstå menar Hirdman. Kvinnligt kan härledas till det särskildgjorda kvinnoköttet som beskrivits (och beskrivs) som just kallt, fuktigt, slapt och vänsterdominant (Hirdman, 1998. s. 9). Att just vänsterdominans är något negativt kan utläsas av

---

⁵ Eftersom studien främst handlar om feminisering ligger vårt fokus på att belysa konstruktioner av kvinnligt.

läkaren Galenos⁶ syn på den mänskliga reproduktionsförmågan. Han hävdade att kvinnan förvisso producerade säd, men att denna säd var underlägsen mannens. Utgångspunkten för detta påstående var att kvinnans säd producerades i kroppens vänstra del, den del av kroppen dit det orena och kalla blodet kommer, vilket gör att blodet kommer att framställa defekt säd. Den manliga säden produceras i den högra delen dit det varma och rena blodet kommer, vilket gör att perfekt säd kan produceras (Bergenheim, 1997. s. 18). Galenos menade att när säd från mannens vänstra testikel förenas med säd från kvinnans vänstra testikel blir det en flicka (*Ibid.*). Att Hon är skapad av köttet gör att Hon tillskrivs (varierande i tiden) egenskaper som illvilja, ondska, dumhet, listighet, lägre moralisk halt osv. (Hirdman, 1998. s. 9).

Det finns många meningar om hur konstruktionen av manligt och kvinnligt sett ut genom tiderna. Åsa Arrhenius, journalist och författare, menar att mannen och kvinnan fram till 1700-talet sågs som i huvudsak kroppsligt lika (dock inte lika högt värderade). Kvinnans könsorgan sågs som en outvecklad version av mannens. Slidan var en invärtes penis, blygdläpparna jämfördes med penisens förhud, livmodern motsvarades av pungen och äggstockarna vad detsamma som mannens testiklar. Vid denna tid saknas ofta adekvata ord för att beskriva och benämna kvinnors könsorgan (Arrhenius, 1999. s. 43). Kvinnors och mäns olikheter sågs som en gradskillnad istället för en artskillnad. Under 1700-talet skedde en gradvis förändring av föreställningar om skillnader mellan könen och på 1800-talet sågs kvinnan och mannen som varandras totala motsatser, både i kropp och själ. Exempelvis beskrevs kvinnor och mäns kroppsceller ha fullständigt olika funktion; kvinnans celler konserverade energi, medan mannens avsåndrade energi (Arrhenius, 1999. s. 44).

Bilden av kvinnan som den intellektuellt underordnade, den enfaldiga, den omdömeslösa är en bild som runt förra sekelskiftet skulle befästas genom studier av hjärnan. Att kvinnan är designerad att vara underlägsen framgår tydligt från detta citat från en psykologisk tidskrift från 1895:

Pannregionen är inte, som det har antagits, mindre hos kvinnan, utan relativt större... Men hjässloben är något mindre. Det antas emellertid numera att en övervikt i pannregionen inte implicerar intellektuell överlägsenhet, såsom tidigare antogs, utan att hjässloben faktiskt är den viktigare. (Janet Sayers, 1982, citerad i Björk, 1996. s. 79).

4.1.2 Den känsliga, den relationsorienterade och den ömma modern

Att Hon är skapad av köttet gör även att Hon tillskrivs egenskaper som *öm*, *omsorgsfull* och *empatisk*, menar Hirdman. Det är dessa egenskaper som brukar beskriva kvinnan som Modern.

---

⁶ Galenos (129-199 e. Kr). Grekisk läkare som länge var populär. På 1500-talet när anatomin var en vetenskap som blomstrade var det till Galenos man hänvisade. Inte förrän på 1700-talet förkastades Galenos teorier (Bergenheim, 1997. s. 25).

Särbiologiska argument har använts i 1990-talets diskussion om manligt och kvinnligt. Utifrån en biologisk grund har män och kvinnor tillskrivits specifika egenskaper, vilka befast som en del av könets natur (Johansson, 1998. s. 32). Charlotta Johansson menar att en konstruktion av kvinnlighet i svenskt 1990-tal bottnar i moderlighet, altruism och ömhetstörstande, där mannen utgör kvinnans motpol (*Ibid.*). När könets olikhet betonats rättfärdigas deras vistelse i olika sfärer och deras uppdelade ansvarstagande. Könsspecifika mönster har så givits biologisk förklaringsgrund, och varningar utfärdas för försök att gå emot den biologiska determinationen (Johansson, 1998. s. 33).

Enligt John Gray, författaren till det väl lästa verket ”män är från Mars kvinnor är från Venus”, bestäms en kvinnas ”jagkänsla” av hennes känslor och kvaliteten på hennes relationer. För en kvinna betyder det mycket mer att ha någon att dela sina känslor med än att vinna framgång och uppnå mål. Det är enligt Gray viktigt för kvinnor att ge uttryck för sin personlighet och särskilt sina känslor. Kvinnor sätter också stolthet i att tänka och ta hänsyn till andra människors känslor och behov. Män förstår enligt Gray inte detta sätt att tänka. Män intresserar sig mer för fysiska saker och föremål än för människor och känslor (Gray, 1992. s. 26-29).

En vanlig konstruktion är just att kvinnor är irrationella och känsliga medan män är rationella och förnuftiga. Philus från Alexandria sa det redan för nästan två tusen år sedan:

Det rationella som tillhör själen och förståndet är maskulint, det irrationella, känslans område feminint. Själen tillhör ett överlägsnare släkte än känslan, liksom mannen gentemot kvinnan. (Citerad i Hirdman, 2001. s. 19)

Psykoanalytikern Carl Gustav Jung, som har varit en stor influens för 1980-talets särartsfeminismens konstruerande av kvinnligt och manligt, beskriver även han denna köns olikhet. Ulla Wikander, professor i ekonomisk historia vid Stockholms universitet, synar Jung och hans uttolkares syn på dessa olikheter:

Manlighet är knutet till logos och handlar om rationell målmedvetenhet och intellektuell insikt, kvinnlighet är knutet till eros och förknippas med emotionalitet och ett förfinat sinne för intimitet. (Wikander, 2002. s. 114).

Gray menar att medan män naturligt värderar kompetens, effektivitet och prestation, värderar kvinnor naturligt kärlek, kommunikation, och relationer. För kvinnor är det viktigt med harmoni, enighet och kärleksfull samverkan. Relationer är viktigare än teknologi och arbete. Kommunikation med andra människor är oerhört viktigt; samtal och samvaro med andra är oerhört tillfredsställande (Gray, 1992. s. 28). Istället för att vara relationsorienterade på detta sätt är män målorienterade. Gray menar att män är upptagna av ting, föremål, som kan hjälpa dem att demonstrera sin förmåga, sin duglighet, vilket de gör genom att uppnå mål och skapa resultat. Det är på detta sätt män känner sig nöjda med sig själva. De sätter stolthet i att klara av saker själva, utan hjälp från andra; självständighet symboliserar kompetens och effektivitet (Gray, 1992. s. 26).

Något annat som kopplas till kvinnan och kvinnlighet är barn och moderskap. Maria Bergom Larsson skriver i en artikel i aftonbladet om något som håller på att glömmas bort, men som ändå finns där och inte går att bortförklaras, i jämställdhets- och frigörelsedebatten:

Den heliga modern. Moderskapets helighet, den väldiga kraft som utgår från dyaden mor-barn. Arketyper för de livgivande kvinnliga energier som ständigt skapar nytt. (Citerad i Björk, 1996. s. 93).

Wikander upprörs över konstruktionen kvinnan som moder. Hon påpekar att det finns en idé om att det kvinnor gör, gör de av fritt val, utifrån sina egna förutsättningar; utifrån sitt moderskap (Wikander, 2002. s. 112). Malin Rönnblom besökte seminariet ”Våga tänka kvinnligt” anordnat av de populära Företagens Utbildningsbyrå AB på Umeå Folkets hus. Där höll Matti Bergström, hjärnforskare och professor emeritus i medicin, ett föredrag om skillnader mellan män och kvinnor. Här redogör Rönnblom för Bergströms beskrivning av hur olika våra hjärnor fungerar:

Det sker också tidigt en uppdelning av hjärnan i en manlig och en kvinnlig sida. [...] I mitten finns en barnhjärna kvar som gör det möjligt för oss att lösa konflikter mellan det manliga och det kvinnliga. Kvinnohjärnan är barnslig, men det kan vara positivt, poängter Bergström. Barn står för entusiasm och helhetssyn, barn stör vår ordning, särskilt kvinnors ordning. Eftersom kvinnor är mer lika barn än vad män är klarar kvinnor dessa störningar bättre. (Rönnblom, 2002. s. 124-125).

Eftersom kvinnor menstruerar, blir gravida, föder barn och ammar är deras organiska funktioner mycket synligare än mäns, menar Widding Isaksen. På grund av kvinnans fysiska funktioner har man överallt sett henne som stående närmare naturen än mannen. Kvinnan är natur och mannen är kultur (Widding Isaksen, 1992. s. 15). Att kvinnan är natur och mannen kultur är en viktig konstruktion som säger oss en hel del om status. Barn kan också tolkas som en del av naturen. När de blir äldre och självständigare, mer individuella börjar de transformeras från natur till kultur. Småbarn är osocialiserade, de har ingen, eller dålig, kontroll över sina kroppsfunktioner och sitt tal. Widding Isaksen konstaterar att medan andelen kvinnor är hög bland förskollärare och lågstadielärare ökar andelen män i takt med att barnen når högre utbildningsnivåer, alltså när de uppnår en högre grad av individualitet (Widding Isaksen, 1992. s. 16).

4.2 Från manligt till kvinnligt – feminisering och avmaskulinisering

Att män och kvinnor återfinns i skilda yrken och sektorer, samt att arbete värderas olika beroende på om det är en man eller en kvinna som utför det, är ur ett feministiskt perspektiv ett socialt konstruerat fenomen. Ottosson menar att hela arbetsmarknaden bärs upp av dessa sociala konstruktioner som grundar för, och

befäster, den rådande könsarbetsdelningen och därmed maktrelationen mellan könen. Dessa konstruktioner, även om de är väldigt rigida, är inte statiska och oföränderliga (Ottosson, 2004. s. 81). Det händer att könsmärknings ändras, att ett yrke kodas om. Ett yrke som domineras av män kan feminiseras och bli kvinnodominerat och vice versa (*Ibid.*).

Feminisering är ett svårfångat begrepp. Vissa avser med detta begrepp en rent kvantitativ ökning av andel kvinnor inom ett yrke/position/sector. Andra menar att begreppet har en mer kvalitativ innebörd; inte bara andelen kvinnor ökar utan även yrket/positionen/sectorn själv får en feminin form.

För att svara på skeptikers avvisande av att statusdegradering skulle ha något samband med feminisering och anmärkning att det istället beror på andra saker, som att yrkets innehåll förändrats, eller att det beror på nedskärningar, vill vi ta hjälp av Ottossons idé om *avmaskulinisering*.

Enligt Ottosson ger genussystemets logiker bland annat att feminisering av ett yrke blir ett resultat av en degradering. När män inte längre finner ett yrke intressant, exempelvis när en omorganisation möjliggjort en långtgående arbetsdelning, sker denna degradering, och när den inträffar tenderar män att antingen ta till flykten, ta över det nya tekniska vetandet eller föras över till administrativa tjänster. Ottosson menar att hela processen mynnar ut i någon slags kvinnlig underordning (Ottosson, 2004. s. 82). Maskuliniseringsprocessen går inte till på samma sätt. Maskulinisering av ett yrke för med sig att kvinnor motas bort från områden som män börjar fatta intresse för (*Ibid.*).

Ottosson lanserar det nya teoretiska begreppet *avmaskulinisering*, med vilket han vill försöka kringgå problemen med användandet av feminiserings- och degraderingsbegreppen, samt ge en ny infallsvinkel till hur man kan analysera könskodning och könsomkodning (Ottosson, 2004 s. 82-86). Avmaskuliniseringsbegreppet står inte i någon motsatsställning till feminiseringsbegreppet, utan ska ses som kompletterande, menar han. Grundtanken bakom begreppen är densamma, att manlighet symboliserar makt och att makt har betydelse för könsarbetsdelningen (Ottosson, 2004. s. 86).

Utifrån Ottossons argumentation blir avmaskuliniseringen vägen till ett tillstånd mellan det maskulina och det feminina. Detta kan liknas vid när blå färg avlägsnas från en vägg för att den ska målas rosa; väggen blir inte automatiskt rosa när den blå färgen försvinner utan den blir färglös (Ottosson, 2004. s. 88). Han menar att ifall ett yrke har manliga särdrag innebär det att dessa inte kan förvandlas eller reduceras till något kvinnligt, det kan alltså inte feminiseras, bara försvinna och upphöra. Dock kan detta i sin tur leda till att yrket som sådant blir mer feminint (Ottosson, 2004. s. 87).

Vi anser att det genom detta resonemang inte är nödvändigt att identifiera hönan och ägget – statusdegraderingen eller feminiseringen. Feminisering och avmaskulinisering kan ses som parallella processer som skapas av och skapar statusdegradering.

5 Skolledaren – från maskulint till feminint

”Distriktsindelningen” och ”Våga se mobbningen” är två rubriker från samma tidning, men från olika tider. Den förra är från Skolledaren 1966, den senare från Skolledaren 2002.⁷

Mycket hinner hända på nästan 40 år. Tidningens framtoning har självklart ändrats. Idag är det av yttersta vikt att en tidning är estetiskt tilltalande, i framsida och layout såväl som i rubriksättning. Framsidor med svart-vita foton av läroböcker har bytts ut mot färggranna bilder på skrattande ungdomar, eller bilder som symboliserar speciella saker – en surfare på en våg får symbolisera framtiden, en bild av en kungakrona får symbolisera hur vuxenutbildningen är juvelen i kronan i det svenska skolväsendet. Sparsamheten med bilder är i 1960-talets Skolledaren tydlig medan 2000-talets tidning i jämförelse exploderar av bilder och färger – nödvändigheter för båda tidningars; dyra tryckkostnader på 1960-talet och ett ”krav” på bilder idag, eftersom att vi idag i stor utsträckning läser och tolkar texter genom bilder.

Språket är i den gamla Skolledaren väldigt stolpigt och formellt, som ”sig bör” i en text från tiden i fråga. Artiklarna idag är enkla, och präglas varken av fackliga termer eller av svåra ord i allmänhet.

Att det är en facklig tidning märks mycket tydligt på den gamla Skolledaren. De flesta artiklar handlar om fackliga, politiska och ekonomiska angelägenheter. Dagens Skolledaren handlar i liten utsträckning om dessa fackliga frågor utan mer om skolan i stort. Detta är ett fenomen som vi inte helt vill tillskriva tiden, utan som vi i vår analys vill titta närmare på.

5.1 Med fem olika glasögon

Vi har läst de olika tidningarna med fem olika slags ”glasögon”. Våra kategorier för den konstruerade manligheten och kvinnligheten ger att förekomsten eller frånvaron av *fysisk miljö*, *teknik*, *känslor*, *relationer* och *barn* är företeelser vi letar efter i texterna. 1960-talets tidning och 2000-talets tidning skiljer sig grovt på två sätt: Dels har de fokus på skilda saker, ämnen och områden. Dels har den gamla och den nya tidens Skolledaren i artiklar med likartade ämnen mycket olika fokus och innehåll.

---

⁷ Tidningarna kommer emellanåt att omnämnas som den ”gamla” respektive ”nya” Skolledaren.

För att se hur teknik och fysisk miljö behandlas i de olika tidningarna har vi fokuserat på dels vilket utrymme ämnen som teknik, byggnader och annan fysisk miljö får i de olika tidningarna samt dels vad i övrigt dessa artiklar omfattar.

Känslor och relationer kan vara svåra att upptäcka/avslöja i en text. Dock talar känslord som exempelvis glad, ledsen, kul och stressad, om för oss att skribenten/skolledaren/läraren/eleven känner något. Något som vi också tagit fasta på är att se vem som känner. Själva ordet relation samt ord som kommunikation, ömsesidighet och respekt är ord som indikerar relationer mellan människor. Frånvaron av dessa relationsord, samt att *jag* betonas över *lag* och *samarbete*, indikerar att relationen till andra inte är av särskilt stort intresse.

Att se hur barn behandlas i texterna handlar för oss om att ställa två frågor till texten: 1) När det handlar om barn/elever, vad handlar det om då? 2) När artiklar behandlar andra ämnen, som exempelvis ny teknik eller skolbyggnader, behandlas då även barnens/elevernas möjligheter, rättigheter, situation eller problem?

5.1.1 Fysisk miljö i fokus

Skolbyggnader, lokaler och andra fysiska miljöer tar stor plats i den gamla Skolledaren. Här handlar artiklarna mycket om planering av fysiska utrymmen och ny teknik.

Också annonsörerna i tidningen uppmanar läsarna att köpa nya ”saker”; köpa nytt golv att lägga, införskaffa en ny skolbuss, nya skrivmaskiner, ny skoltavla, elektroniska instrument från Phillips skolutrustningar, och varför inte en universaltraktor.⁸

När det handlar om dessa fysiska miljöer ligger fokus ofta på saker som administration, organisation eller som i exemplet nedan, om ekonomi. Under rubriken ”skolornas städningsproblem” redogör direktör Erik Stenmark i Stockholms skoldirektion för kostnader för städningen.

Städningen är ingen liten kostnadspost i den kommunala skolbudgeten. För Stockholms stads skolor har kostnaderna för 1966 budgeterats till runt 9,5 miljoner kronor. Detta är inemot 2,5 % av skoldirektionens totala utgifter på driftbudgeten. [...] Vi finner då, att per kvadratmeter städya låg kostnaden i genomsnitt för 1965 vid 14:18 kronor för den dominerande lokalgruppen, nämligen grundskolor och därmed jämförliga lokalerheter. (1966:12. s. 468).

De fyra rubrikerna i texten ”Fönsterputsning för halv miljon”, ”1265 anställda”, ”Metodstudier började 1951” och ”Storstädning problem”, indikerar att artikeln behandlar den rent fysiska miljön. Inget handlar om exempelvis allergier, eller städpersonalens arbetssituation och stress. I en kort avslutning skriver Stenmark att det ur skolsynpunkt även är viktigt att städning ska bidra till en hög hygienisk standard, då detta skapar ökad trivsel. Den fyra sidor långa artikeln illustreras med

---

⁸ Se Skolledaren 1966 nr 1 och 12, 1967 nr 1 och 12.

fyra bilder på städpersonal (äldre kvinnor med städrockar och böjda ryggar) som städar stora lokaler.

Nästa artikel ”Prefabricerade skolor för låg- och mellanstadiet” handlar som synes om prefabricerade byggnader (1966:12. s. 472-474). Arkitekt SAR⁹ Bror Thornberg redogör i artikeln för ett byggsystem för låg och mellanstadieskolor. Thornberg menar att låg- och mellanstadieskolans funktioner medger en långtgående standardisering av byggnadssättet:

Vi har resonerat som så, att det är bättre att komma igång med något omedelbart som i någon mån kan rationalisera byggandet av skolor och sedan under arbetets gång låta det praktiska arbetet med skolenheterna ge fortsatta utvecklingsresultat. (1966:12. s. 472)

Vidare diskuteras de exakta måtten på skolenheterna:

Enligt skolöverstyrelsens lokalprogram är klassrum för låg- och mellanstadierna lika stora, dvs. 60 m². Mellanstadiet disponerar dessutom ett grupprum på 15 m². (ibid.)

I dagens Skolledaren står den psykiska miljön i centrum. Av de fyra nya skolledaren som vi analyserat innehåller inte en av dem någon artikel om fysisk miljö. I artikeln ”arbetsmiljön försämras – fler ska kunna fällas” (2002:12. s. 17) skulle eventuellt även fysisk miljö kunnat inkluderas, men det talas endast explicit om den psykiska miljön, bland annat om stress.

5.1.2 Teknikens under

Skolan är en högstadieskola byggd för fem paralleller. Den rymmer i sin huvudbyggnad tio st undervisningslokaler på minst 60 m², 3 st på 45 m², samt tre st grupprum på ca 30 m². Av dessa lokaler utrustades från början 7 st med TV-mottagare, och under innevarande läsår kommer detta antal att utökas. (1966:1. s. 34).

Med citatet ovan vill vi peka på vilket utrymme dels fysiska utrymmen och dels teknik ges i den gamla Skolledaren. Artikeln som citatet är hämtat ur heter ”Skol-TV i Karlstad” och redogör genomgående för denna typ av sifferuppgifter och exakta angivelser:

TV-studion är ca 30 m². Den är utrustad med två st Phillips Compact Television kameror (typ El 8000) varav den ena försedd med s k zoomobjektiv, vilket ju möjliggör ”bildåkningar”(från helbild till detalj). Vidare finns en bildväxlare, monitor för varje kamera samt monitor för utgående bild. (Ibid.).

I en avdelning kan vi läsa om den nya teknikens användningsområden, och här kommer eleverna in i bilden. Dock inte på, vad vi uppfattar som, ett medkännande sätt. Här redogörs för hur tekniken kan komma elever till nytta:

---

⁹ Svenska Arkitekters Riksförbund, bildat 1936. En arkitektexamen från svensk teknisk högskola eller motsvarande kompetens krävdes för medlemskap, och när man var medlem hade man rätt att titulera sig ”arkitekt SAR” (www.ne.se sökord: arkitekt SAR).

Den muntliga framställningen underlättas för vissa blygare elever, genom att eleven ej behöver stå öga mot öga med klassen. (1966:1. s. 36).

Och vidare:

Att färg-TV i detta sammanhang ännu ej finns tror jag är en sak på både ont och gott. Visserligen går en del effekter förlorat i svart-vit, men å andra sidan slipper eleverna att se blodfärg, något som ju vissa elever reagerar mot. (1966:1. s. 38)

Något annat som är positivt med den nya tekniken är att rektorn snabbare kan nå eleverna. Detta är bli talande för rektorns relation till eleverna:

Förutom rena anslag och meddelanden, vilket i viss mån redan tidigare berörts, kan ex vid ev olyckstillbud, ofog på rast osv, rektor omedelbart påföljande lektion i TV *kommentera* och *korrigera* det inträffade. [våra kursiveringar]. (1966:1. s. 36).

Vid en jämförelse med den enda artikel i den nya Skolledaren som handlar om teknik blir bildtexterna speciellt talande. I ”Flykt från klassrummet till hemstudier i framtiden?” från 2003 finns en stor bild på en pojke vid en dator framme vid en nedklottrad svartatavlan. Bildtexten lyder ”Kommer det bara att finnas en mindre del av eleverna kvar i klassrummen i framtiden, medan mer privilegierade grupper barn flytt undan mobbning och hårda miljöer till distansundervisning i hemmen?” (2003:1. s. 4). ”Skol-TV i Karlstad” från 1966 illustreras av fyra bilder, alla föreställande den nya tekniken med bildtexterna ”TV-studion vid Mariebergsskolan i Karlstad. På bilden ser vi båda TV-kamerorna med tillhörande monitorer.”, ”TV-studion sedd framifrån. [...] Man ser de båda TV-kamerorna, monitor för kontroll av utgående bild samt kontrollbord [...]”, ”Kontrollbordet med bildväxlaren.” och ”TV-kameran med zoom-objektivet.” (1966:1. s. 35-36).

5.1.3 Förnuft och känsla

I Skolledaren från 2000-talet finns känslor nästan alltid i centrum. Ofta är själva ämnet för artikeln direkt kopplat till känslor, om inte så är ofta känslor ändå ”med i beräkningen”.

Vissa ämnen handlar rimligen direkt om känslor, mobbning och stress är exempel, men även artiklar som behandlar organisatoriska, politiska och ekonomiska frågor kan även behandla känslor eller relationer; även artiklar om teknik kan handla om känslor (se ovan).

Under rubriken ”Våga se mobbningen” kan vi läsa om hur skolan måste våga se mobbingens vardagliga ansikte. En illustration visar hur två vuxna gömmer huvudena i en handlingsplan medan en person mobbar en annan. En annan, vad vi tolkar som, känsloladdad bild visar hur två hundar jagar en tredje. I den fyra sidor långa artikeln beskrivs hur en handlingsplan måste vara konkret, klar, och enkel att följa. Här beskrivs hur bland annat den tysta mobbningen kan se ut. Artikeln är skriven i syfte att få lärare och skolledare att sluta gömma sig bakom handlingsplaner och våga se mobbningen.

Den dominerande *känslan* vid en schism är *ömsesidig vrede*. En konflikt då och då hör till vardagslivet och den löser man genom att *kommunicera* om den. Vid mobbning handlar det om *avsky* och förtryck [...] Det som har gått snett är själva *kommunikationsprocessen*. [Våra kursiveringar]. (2002:1. s. 10).

Överlag handlar de nyare tidningarna mycket om mobbning och andra problem som rör barnen och även de vuxna i skolan. I en ledare om mobbning kan vi läsa om känslor:

Ökad *förståelse* av *upplevelsen* att vara utsatt för mobbning eller kränkande särbehandling i arbetslivet är viktig för att kunna förebygga och för att kunna *ge stöd* när skadan är skedd. [Våra kursiveringar] (2003:1. s. 3).

Stress i yrket är ett annat återkommande ämne i de nya Skolledaren. Under rubriken ”Skolstress ger ingen bra pedagogik” kan vi läsa om följderna av stress:

Den utmattning som kan bli följden av alltför starka påfrestningar leder till *ångest*, *trötthet*, *nedstämdhet*, *hjälplöshet* och - *bristande empati*, vilket förstår inte är så bra i *relationen* till eleverna. [Våra kursiveringar]. (2002:12. s. 15).

I artikeln ”Att göra sitt bästa har sina risker”, längre bak i samma tidning, skrivs det om skolledarens höga krav på sig själv och från anhöriga, elever, föräldrar och inte minst arbetsgivare och politiker. En psykolog som intervjuas menar att en ledares jobb är att få personalen att jobba tillsammans och känna sig motiverade. En rektor uttalar sig om sin situation:

Så länge jag gör det jag kan och förväntas göra, mår jag bra. Alltför ofta tar jag på mig sånt som jag inte har förutsättningar att vare sig utföra eller slutföra. (2002:12. s. 16).

De utvalda tidningarna från 1966 och 1967 behandlar inte ämnet stress eller andra känslorelaterade problem. Inte ens i artiklar med rubriker som ”högstadierektorernas kris”, ”studierektorstjänsterna”, ”Folkskolerektorernas situation”, eller ”gymnasieskolans arbetstider”, med undantag för en kort redogörelse i den senaste för hur elevers arbetsbörda kan begränsas för att underlätta familjesamvaro och fritidssysselsättningar, döljer sig något annat än skolorganisatoriska artiklar. Varken rektorers eller någon annans känslor berörs. Artiklarna handlar istället om hur klasserna är indelade i årskurser, hur skolledningen är splittrad på flera organisationer, hur många skolor det finns, och var, och hur många i just den staden. Ingenting i artiklarna handlar om något som rör människors känslomässiga arbetssituation.

Det är inte bara rektorer och experter som i den nya Skolledaren får uttrycka sina känslor. Även lärare och elever kommer till tals. Detta kan vi se ibland annat i artikeln om Teknikprogrammet i Hagfors som samarbetar med det lokala näringslivet. Förutom tal om skolans roll, ekonomi och nätverk med näringsliv, talas om elevernas möjligheter, förmåner och framtid. Dessutom kommer elever vid programmet själva tilltals. En pojke kommenterar sitt val till just detta program med yttrandet ”Och så blir det jätteskoj att åka till Österrike!” (Skolledaren, 2002:1. s. 6).

5.1.4 Relationer

Även den nya Skolledaren innehåller en del artiklar om skolorganisatoriska frågor. Skillnaden är att artiklarna i dessa ofta har barnen, elever, eller lärare, och relationen dem emellan, i fokus. Det handlar i mycket liten utsträckning om lokaler, teknik eller över huvud taget om fysisk miljö. Det handlar inte alls om regler och förordningar. I den gamla Skolledare handlar det sällan om relationen mellan skolledare och elever, eller ens lärare och elever. Faktum är att vår iakttagelse är att 1960-talets tidning i mycket liten utsträckning, om ens någon, handlar om relationer. 2000-taltes skolledaren handlar tvärtom nästan uteslutande om relationer; relationer mellan skolledare och lärare, mellan lärare och barn, mellan barn och barn, mellan skolledare och barn etc.

Det är också, som sagt, så att fler får komma till tals i den nya skolledaren. Inte bara skolledare och ”experter”, som chefer från näringslivet, psykologer, stressforskare och professorer i arbetsrätt och idéhistoria, men också elever, barn som vuxna, och lärare, får ge uttryck för sina känslor och upplevelser. Vi menar att det faktum att barn får komma till tals betyder att relationen mellan elever och skolledare ”erkänns”.

Skolledaren beskrivs i den nya tidningen ofta som ”en i laget” medan den gamla Skolledaren utmärks av en utpräglad ”vi och dom”-känsla. Detta kan vi knyta an till att hierarkier är manliga medan nätverksorganisationer är kvinnliga, och Grays idé om att manlighet bygger mycket på att klara av saker själv.

Exempel på hur relationer behandlas i den nyare Skolledaren är artikeln ”Våga se mobbningen”. Här handlar det om barns relationer till barn, lärares relationer till barn, skolledares relationer till lärare och övrig personal, osv. Om eleverna kan vi läsa att de ska tränas i att respektera känslor och upplevelser hos andra, men även hos sig själv. Nedan beskrivs hur mobbning uppkommer:

Förutsättningen för att friska människor skall kunna utföra *grymma* handlingar mot en kamrat är enkel att förstå: man distanserar sig *känslomässigt* och betraktar kamraten som *mindre värd* än de övriga. Nedlåtande handlingar börjar alltid med att *respekten* för individens integritet sätts ur spel på något vis. [Våra kursiveringar]. (2002:1. s. 10).

I en den tidigare nämnda ledaren om mobbning kan vi läsa av vikten av kommunikation:

Så skapas en *kommunikation*, ett spel utanför reglerna, ett spel under ytan. Och så här fortsätter det med *kränkningar*, *medlöperi*, *bristande stöd* etc. Dvs där mobbning förekommer.[våra kursiveringar]. (2003:1 s. 3).

”Nordiska skolledare ska fokusera på relationer” är en rubrik från skolledaren 2003. Artikeln handlar om en kurs med syfte att lyfta fram medvetenhet om relationer som är viktiga i skolans väv...

[...] där inte minst skolledaren måste bli ännu bättre på att kunna ”ta” människor och *ta hänsyn* till människor, enskilt och i grupp, med allt vad det innebär av medvetenhet om *känslor* och *gruppdynamik*, för att därigenom styra skolan så att den blir så bra den bara kan för eleverna. [våra kursiveringar]. (2003:1 s. 9).

I samma artikel står vidare att:

Men relationer till elever och medarbetare ingår alltid i den sammansatta verklighet som skolledaren befinner sig mitt i. (2003:1. s. 9).

I den nya Skolledaren har till och med substantivet nätverk blivit ett verb. Rektor Said Irandoust talar i artikeln ”Helheten blir bättre genom mångfalden” om att ”nätverka”. (2002:1 s. 13-14) Vidare talas i artikeln om möjlighet till harmoni. Det är rektors uppgift att få alla att känna sig motiverade och Irandoust menar att alla ska känna att det finns stimulerande utmaningar för dem, oavsett var de befinner sig i organisationen och livet. Han pratar om vad som är nödvändigt i skolan:

Ödmjukhet, ömsesidighet respekt och kompromissvilja är nödvändigt om vi ska få en organisation att fungera. Men också *glädje*. [våra kursiveringar]. (2002:1 s. 14).

Irandoust pratar om vikten av att kunna betrakta sig själv, och se hur man upplevs av andra (s. 15). Här beskrivs hans relation till elever:

Studenter på högskolan i Borås märkte snabbt hur Said Irandoust avdramatiserade rektorsrollen. Han gick runt bland studenterna, pratade med vem som än stod bredvid och besöker fortfarande Kåren regelbundet för att äta och träffa studenter. (2002:1 s. 13).

Det finns många exempel på hur relationer ständigt är närvarande i den nya skolledaren. I en artikel om den franska skolan i artikeln intervjuas flera personer om deras syn på betyg. Jacques Serres, lärare, intervjuas:

Jacques Serres tror inte att hans bedömning av eleven stör *relationen* dem emellan och han är i stort positivt inställd till den franska skolan, som han menar uppmuntrar god ordning i klassen och *hänsyn* till andra elever. [våra kursiveringar]. (2003:12. s. 10).

Att relationer har hög prioritet bekräftas av sidorna med bokrecensioner. Medan den gamla Skolledaren recenserar böcker som ”Historia för grundskolan” och ”Fysik för grundskolan”, har den nya Skolledaren recensioner av böcker med titlar som ”Den tunna hinnan mellan omsorg och grymhet”, ”Människans emotionella förmåga - en utforskad och utnyttjad möjlighet”, ”Vem bryr sig?!”, ”Socialgrammatik. Om social kompetens eller förmågan att umgås med folk” och ”Mobbningsboken”.

Att relationer är viktigt även i den sociala praktiken bekräftas av intervjun med Elisabeth Almér. Hon menar att det är arbetet med personalen som tar mest tid i arbetet. Att ta hand, samtala med, motivera, handleda, vägleda och stötta personalen ser hon som det viktigaste i arbetet.

5.1.5 Barn – i mitten eller marginalen

Ord som barn, elever, och ungdomar är ord som används med hög frekvens i Skolledaren från 2000-talet. Dessa ords frekvens är mycket låg i 1960-talets Skolledaren. Vi har redan visat att barn är i centrum i den nya Skolledaren,

exempelvis genom att ämnen som mobbning, där relationen mellan barn och vuxna samt relationen mellan barn och barn beskrivs, är vanliga. Här vill vi visa på dels hur barn får komma till tals i den nya Skolledaren, samt hur saker som berör barn även berör de vuxna i skolan. Ofta när det handlar om sådana saker som effektivitet, jämlikhet, betyg, skolledartillsättningar, berör artikeln även elevers eller barns situationer, rättigheter, möjligheter eller åsikter.

I tidningarna från 1960-talet hittar vi en artikel (allena) som direkt handlar om barn. Den heter ”Malmöelever positiva till pryö” och redogör för resultatet av en enkätundersökning bland elever (1967:1. s. 18.). Den handlar dock i liten utsträckning om barnens upplevelser och känslor utan snarare om organisatoriska frågor. Hur stora har pryögrupperna varit, hur många veckor bör praktiken vara, är den typ av frågor texten intresserar sig för. Men det handlar också om att flertalet elever trivts under pryöperioden (Omkring 15 procent av eleverna trivdes dåligt, och endast 14 procent av eleverna var direkt negativa).

Ett dubbeluppslag i Skolledaren från 2003 handlar om undervisning i danska. Här kommer lärare och elever till tals och får ge sin syn på det nya ämnets svårigheter och möjligheter. David Landin som går årskurs två på gymnasiet säger ”Jag har provat på italienska och spanska men tycker att det är för svårt.” (2003:12. s. 20).

I en debattartikel om aggressiva barn menar skolpsykologen Nils-Erik Tedgård att barn mår bäst av att de vuxna på ett tydligt sätt tar ledningen. Inledande beskrivs en del av problemen i skolan i dag:

Den *ömsesidiga respekten* är central i skolans värdegrund. Det finns dock flera indikatorer på brister vad gäller denna och ordningen i Sveriges skolor generellt sett. Skolverkets egen rapport visar till exempel att antalet *elever* som *känner sig* mobbade fördubblats från 1997 till år 2000. [våra kursiveringar]. (2002:1. s. 20).

Att barnen idag är viktiga, även i skolledarens verklighet, styrks av Lena Skujas beskrivning av vad som är viktigast i arbetet: Rektorns viktigaste uppgift är att ta hand om eleverna. Skuja är mycket ute i korridorerna, och i andra utrymmen, och barnen är välkomna in till henne. Pappersarbete gör hon på morgonen och på eftermiddagen; pappersarbete kan alltid vänta det kan inte barnen, menar hon. Skuja har valt att arbeta på en högstadieskola för att hon gillar ungdomar. Hon tycker om den åldern och menar att den är kul eftersom att den är så svår, och att det därför ger så mycket när man når fram.

Också för Almér är relationen till barn viktig. Hon är ute i klasserna en halv dag i veckan, om hon hinner med. När hon började så kallade hon in barnen till sig ibland. Ibland för att de gjort något dumt, ibland för att hon sett att de var ledsna. Det fick föräldrarna att reagera, negativt. De ville inte att deras barn skulle bli kallade till rektorn. Föräldrarna i det gamla, anrika, akademiska Lund hade en ”gammaldags” syn på rektorn. Idag är problemet mindre. Och det är Almér glad för. Hon menar att hon är en vanlig människa och vill ha den kontakten med barnen. Hon vill att barnen ska kunna komma in till henne, att barnen inte ska vara rädda för att komma till henne om de har något på hjärtat. Hon anstränger sig för att lära sig alla barnens namn. Det är viktigt för henne att ha den kontakten med barnen, att kunna hälsa på dem vid namn.

6 Feminisering och statusdegradering – en avslutande diskussion

6.1 Ekvivalenta uttryck: Feminisering och statusdegradering

Nu är det dags att återkomma till Hirdmans teori om genussystemet och dess logiker som ger att kvinnligt och manligt hålls isär samt att mannen är norm och kvinnan underordnad honom.

Det är ingen enkel förtryckarmekanism som opererar när mannen ständigt blir överordnad, och kvinnan underordnad. Det rör sig inte om förtryck utifrån en inneboende ondska eller natur. På ett strukturellt plan kan den dock enkelt ses som en simpel hierarkisk logik, män dominerar maktsfärerna, män tjänar mer än kvinnor. Hirdman menar att det som är besvärligt med denna logik är att den är inbyggd i samhällets olika institutioner, abstrakta som konkreta (Hirdman, 2001. s. 64-65). Söderberg Forslund menar också hon att makt är förknippat med manligt och överordning, och kvinnligt förknippat med underordning, och hon pekar på det faktum att den makt som i normala fall inbegrips i ett ledarskap förvandlas till vanmakt i kvinnornas händer, delvis för att kvinnlighet införs i ledarskapet vilket ger mindre makt (Söderberg Forslund, 2002. s. 58).

Att mannen är norm kan avläsas i de överenskommelser som finns i samhället om vad som är viktigt och betydelsefullt, och vad som är mindre angeläget. Det som inte är viktigt är det som den stereotypa maskuliniteten inte är intresserade av: ”rosa saker, bebisar, barn i största allmänhet, omsorg om gamla människor, att sortera tvätt eller skura toaletter.” (Hirdman, 2001. s. 33-34). Isärhållandet ser inte ut så att manligt och kvinnligt hålls för sig och ”bugar sig inför varandras områden”, utan Hirdman menar att isärhållandet dryper av förakt för det kvinnliga (Hirdman, 2001. s. 67).

Vi har gjort ett försök att rekonstruera några konstruktioner av manligt och kvinnligt med särskilt fokus på den idag hegemoniska konstruktionen av kvinnan som den känslösa, den relationsorienterade och den ömma modern.

Utifrån dessa konstruktioner av manligt och kvinnligt har vi sedan, genom att analysera diskursen om skolledaren belyst att en feminisering av skolledarrollen ägt rum. Vi kan även styrka detta genom våra intervjuer samt med hjälp av litteraturstudier. Utöver detta har vi redogjort för hur feminisering och avmaskulinisering kan användas parallellt och därmed komplettera varandra.

Söderberg Forslund beskriver hur skolan, samtidigt som den under flera år givits negativ uppmärksamhet, fått ett feminint ledarskap. Samtidigt som skolan feminiserats har verksamheten i allt större utsträckning präglas av planlöshet och avprofessionalisering. Hon menar att feminisering och kris är två begrepp som följts åt i utvecklingen och också fått en synonym värdeladdning. (Söderberg Forslund, 2002. s. 62).

Skolledaryrkets statusdegradering kan genom Hirdmans teori om genus-systemet förklaras av att en feminisering och en avmaskulinisering skett. Manliga attribut har försvunnit kvinnliga har tillkommit. Teknik, fysik, pengar och makt har försvunnit och in har känslor relationer och en ökad närhet till barn kommit.

Genom feministisk teori om genussystemet har vi visat att isärhållandet av könen, samt kvinnans underordning mannen, skapar en intim förbindelse mellan fenomenen statusdegradering och feminisering.

6.2 Avslutning

Avslutningsvis blickar vi som hastigast in i framtiden. Om vi har fastnat i denna fälla, genom isärhållandet av manligt och kvinnligt, hur ska vi då någonsin kunna komma ifrån den? För att den andra principen, mannen som norm, ska kunna brytas, måste först den första principen, isärhållandet, brytas. Nya konstruktioner för människor måste skapas, där vi inte utifrån kön beskrivs och konstrueras som varandras motsatser. Tills det att män och kvinnor, och deras arbete, värderas lika måste feministisk forskning fortsätta sätta konstruktioner av genus under luppen.

Referenser

- Bergenheim, Åsa, 1997. ”Den aktiva mannen och den passiva kvinnan. – föreställningar kring kön och makt i historien”, s15-38 i Hagman, Ingrid (red.) *Mot halva makten. – elva historiska essäer om kvinnors strategier och mäns motstånd*. SOU. 1997:113.
- Bergström, Göran – Boréus, Kristina, 2000. *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Björk, Nina, 1996. Under det rosa täcket. Om kvinnlighetens vara och feministiska strategier. Wahlström & Widstrand.
- Eduards, Maud – Gunneng, Hedda – Hammar, Elisabet – Hirdman, Yvonne – Jónasdóttir, Anna, G – Lidbäck, Åse, 1983. *Kön, makt, medborgarskap. Kvinnan i politiskt tänkande från Platon till Engels*. Malmö: Gleerups förlag.
- Esaiasson, Peter – Gilljam, Mikael – Oscarsson, Henrik – Wängnerud, Lena, 2003. *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Andra upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik AB.
- Gray, John, 1992. *Män är från Mars kvinnor är från Venus*. Brombergs.
- Hirdman, Yvonne, 1988. ”Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 3, s. 49-62.
- Hirdman, Yvonne, 1998. ”Konstruktion och förändring – genus som vetenskap”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 3-4, s. 4-15.
- Hirdman, Yvonne, 2001. *Genus. – om det stabilas föränderliga former*. Malmö: Liber.
- Johansson, Charlotta, 1998. *Med rymdens avstånd olika. Om särartsbiologi i svenskt 1990-tal-*. Lunds universitet, Historiska institutionen.
- Lindvert, Jessica, 2001. ”Feminism och förvaltning”, s. 82-104 i Rothstein, Bo (red.) *Politik som organisation. Förvaltningspolitikens grundproblem*. Tredje upplagan. Stockholm: SNS Förlag.
- Nationalencyklopedin. www.ne.se sökord: arkitekt SAR. 2005-05-19 .

- Olofsson, Sten-Sture, 1998. *Kvinnliga rektorers ledarstil i svensk grundskola*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Ottosson, Anders, 2004. "Avmaskulinisering. Ett alternativ till omkodning av kön?", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 1-2, s. 81-98.
- Rönblom, Malin, 2002. "Våga tänka kvinnligt", s. 120-137 i Bang om biologism (red.) *Hjärnsläpp*. Stockholm: Bang.
- Skolledaren. Organ för skolledarförbundet. Nr 1, 1966.
- Skolledaren. Organ för skolledarförbundet. Nr 12, 1966.
- Skolledaren. Organ för skolledarförbundet. Nr 1, 1967.
- Skolledaren. Organ för skolledarförbundet. Nr 12, 1967.
- Skolledaren. Sveriges Skolledarförbunds Tidning. Nr 1, 2002.
- Skolledaren. Sveriges Skolledarförbunds Tidning. Nr 12, 2002.
- Skolledaren. Sveriges Skolledarförbunds Tidning. Nr 1, 2003.
- Skolledaren. Sveriges Skolledarförbunds Tidning. Nr 12, 2003.
- Söderberg Forslund, Monica, 2002. *Kön, makt och skolledarskap. En studie av kvinnliga skolledare historisk belysning*. Licentiatuppsats vid lärarhögskolan i Stockholm. Institutionen för samhälle, kultur och lärande.
- Ullman, Annika, 1997. *Rektorn. En studie av en titel och dess bärare*. Stockholm: HLS Förlag.
- Wahl, Anna – Holgersson, Charlotte – Höök, Pia – Linghag, Sophie, 2001. *Det ordnar sig. Teorier om organisation och kön*. Lund: Studentlitteratur.
- Widding Isaksen, Lise, 1992. "Kroppsnärheten förklarar omsorgsarbetets låga status", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 4. s. 14-19.
- Wikander, Ulla, 2002. "Myten om den naturliga skillnaden", s. 108-119 i Bang om biologism (red.) *Hjärnsläpp*. Stockholm: Bang.
- Elisabeth Almér, rektor på Vårfruskolan i Lund. Intervju. 22 April 2005.
- Lena Skuja, rektor på Svaneskolan i Lund. Intervju. 25 April 2005.